

ЛІТЕРАТУРА

1. Микитенко М.С. Сучасний стан профілактики девіантної поведінки підлітків органами кримінально-виконавчої інспекції. Науковий вісник. 2014. № 1. С. 136–142.
2. Коротков П.В. Профілактика та корекція девіантної поведінки молоді у діяльності соціальних служб. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Психологічні науки». 2013. Вип. 114. С. 98–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPH_2013_114_22.
3. Парфанович І.І. Наукові підходи до профілактики поведінкових девіацій як сфери соціальної роботи. Social Work and Education. 2016. Vol. 3. № 2. С. 42–49.
4. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник для студ. вищ. пед. закладів освіти. Київ: Академія, 2000. 544 с.
5. Оржеховська В.М. Соціально-педагогічні основи профілактики правопорушень важковиховуваних учнів: дис. ... докт. пед. наук: спец. 13.00.01. Київ, 1995. 440 с.
6. Шелин І.В. Профилактическая и коррекционная работа с подростками-правонарушителями. Воспитание школьников. 2003. № 6. С. 27–29.
7. Рябов М.В. Гендерні особливості структури вживання алкогольних напоїв підлітками у віці 16–17 років. Вісник Київського університету. Серія «Соціологія. Психологія. Педагогіка». 2003. № 15/16. С. 91–94.
8. Словарь по социальной педагогике: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва: Академия, 2002. 368 с.
9. Городяненко В.Г. Соціологія: підручник / за ред. В.Г. Городяненка. Київ: Академія, 2005. 560 с.
10. Демічева А.В. Проблеми девіантної поведінки молоді в умовах трансформації сучасного українського суспільства: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: спец. 22.00.04. Харків, 1998. 16 с.
11. Дробницька А. Соціальна робота з підлітками девіантної поведінки у Великобританії. Рідна школа. 2006. № 10. С. 70–72.
12. Вольнова Л.М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота»: у 2 ч. Київ, 2016. Ч. 1: Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доп. 188 с.
13. Ковальчук М.А. Девиантное поведение: профилактика, коррекция, реабилитация. Москва: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2013. 286 с.
14. Рожкова М.И. Воспитание трудного ребенка: Дети с девиантным поведением: учеб.-метод. пособие / под ред. М.И. Рожкова. Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 240 с.
15. Дем'янюк О.О. Програма корекції девіантної поведінки як напрямок соціально-психологічної допомоги підліткам. Соціальний працівник / за ред. О.П. Главник. 2007. № 2 (26). С. 2–4.

УДК 340.12

НЕКЛАСИЧНЕ ФІЛОСОФСТВУВАННЯ В ПОБУДОВІ КАРТИНИ ПРАВ ЛЮДИНИ

NON-CLASSICAL PHILOSOPHY IN THE CREATING OF HUMAN RIGHTS VISION

Корнієнко Г.П., аспірант кафедри філософії
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті досліджуються причини й підстави зміни філософсько-правових поглядів на права людини на основі змін світоглядних парадигм філософствування: класичного та некласичного. У результаті проведеного дослідження стає зрозумілим, якщо класична картина прав людини здійснюється в розвитку парадигми антропоцентризму, переконаності у винятковості людини, де права людини є природними, невідчужуваними і священними, то некласична теорія ставить проблему прав людини в іншому ключі, де до переліку прав входять права, породжувані спільними діями низки суб'єктів, де основне завдання суспільства й держави – турбота про кожну окрему людину шляхом колективних зусиль.

Ключові слова: права людини, філософсько-правові погляди на права людини, класична картина прав людини, некласична картина прав людини.

В статье исследуются причины и основания изменения философско-правовых взглядов на права человека на основании изменений мировоззренческих парадигм философствования: классического и неклассического. В результате проведенного исследования становится понятным, если классическая картина прав человека осуществляется в развитии парадигмы антропоцентризма, убежденности в исключительности человека, где права человека являются естественными, неотчуждаемыми и священными, то неклассическая теория ставит проблему прав человека в ином ключе, где в перечень прав входят права, порождаемые совместными действиями ряда субъектов, где основная задача общества и государства – забота о каждом отдельном человеке путем коллективных усилий.

Ключевые слова: права человека, философско-правовые взгляды на права человека, классическая картина прав человека, неклассическая картина прав человека.

The article inquires into the reasons and grounds for changing the philosophical and legal views on human rights regarding the changes in general paradigms of philosophizing. It becomes clear that the theories and concepts of human rights, created at different times and based on various methodological grounds, consistently form the holistic scientific worldview, where the formation of various human rights visions is primarily associated with different types of philosophizing (classical, non-classical, post-classical).

The classical viewpoint on human rights was shaped in the general context of philosophical and legal concepts, which were based on the idea of individualism and natural law postulates of liberalism. In the classical perspective, human rights are natural, inalienable and untouchable, they exist objectively as a result of a human being born. The classical vision of human rights is a rationalistic theory of human rights, which grounds on the concept of social contract as a source of law and the rule-of-law state and the principle of the division of state power. At the turn of the XIX–XX centuries, the new non-classical vision introduces a new viewpoint on human rights. Non-classical philosophy implies the type of philosophizing by which the thinkers tried to overcome the rationalistic paradigm of the classics. This philosophy was formed primarily as an antithesis of the classical one, as a certain “new philosophical thinking”. The new non-classical viewpoint on human rights proposed the new concern of society and the state - to care about each individual through collective efforts, while allowing pluralism in substantiating human rights from the standpoints of various philosophical and legal doctrines (Marxism, sociological jurisprudence, legal positivism, etatism, etc.). The distinction of the non-classical vision is the plurality of human rights theories and presupposition that each of them includes intrinsic objective knowledge.

Key words: human rights, philosophical and legal views on human rights, classical viewpoint on human rights, non-classical viewpoint on human rights.

До розуміння прав людини необхідно підходити історично, вони виникають і розвиваються на основі природної й соціальної сутності людини з урахуванням історичної динаміки суспільства й умов людського буття, що постійно змінюються. Кожна епоха вносила свої корективи в розуміння сутності прав і свобод людини. Уже в епоху античності мислителі замислювалися над взаємовідносинами особи та держави, саме в цей період починають формуватися теоретичні уявлення про права людини. Кожна історична система права включала і включає певну концепцію людини як суб'єкта права й відповідні уявлення про її права й обов'язки. З часом права людини змінюють зміст, форми, кількість, функції прав, посилюється спеціалізація їх впливу на навколишню дійсність. Як наслідок, у філософії формуються різні світоглядні парадигми в розумінні прав людини, в основі яких лежить своя специфічна методологія. У філософії права прийнято виділяти три концепції прав людини: класичну, неklasичну й постнеklasичну, з позицій яких цей інститут отримує свій розгляд та обґрунтування, має свої схеми пояснення й застосовує особливий стиль мислення.

Мета статті – зрозуміти, як неklasичне філософствування вплинуло на формування неklasичної картини прав людини з урахування змін, що відбулися в результаті переходу від класичної картини прав людини.

Теорії й концепції прав людини, створені в різний час і на основі різних методологічних посилок, послідовно вибудовуючись, склалися в цілісні наукові картини. Формування різних картин прав людини передусім складається в рамках класичного та неklasичного філософствування. Розподіл на класичне та неklasичне щодо характерних рис та етапів розвитку філософії й науки (як загалом, так й окремих їх галузей) отримав досить широке розповсюдження в сучасній науковій літературі. Таке розрізнення має місце й у філософії права, причому не лише з проблеми праворозуміння загалом, а й під час осмислення окремих правових феноменів [4, с. 43], зокрема феномена прав людини.

Конттури класичної картини прав людини стали зрозумілі до кінця XVIII ст. Уявлення про права людини в рамках класичної картини формувалися в загальному руслі філософсько-правових концепцій, що базувалися на ідеї індивідуалізму, природно-правових постулатів і лібералізму. У класичному поданні права людини є природними, невідчужуваними і священними, вони існують об'єктивно як наслідок факту народження людини й відображають її конститутивні ознаки та соціоприродні умови буття. Поворотною в класичному розумінні прав людини стала епоха Просвітництва. Одним із досягнень у розвитку поглядів в епоху Просвітництва стала створена на новому етапі розвитку суспільства теорія природного права. Саме в цей період заговорили про права людини мислячої й діяльної, про людину, яка міркує, створює царство розуму та гуманізму. Подолання невігластва, виховання поваги до людської гідності бачилися основним інструментом такого суспільства. Це період буржуазно-демократичних революцій XVII–XVIII століть, які проголосили не лише широкий набір прав людини, а й принципи формальної рівності, що став основою універсальності прав людини, надав їм достовірне демократичне звучання. Класичним проявом ідеології буржуазії стає юридичний світогляд. Саме виникнення юридичного світогляду звільнило людину від пієтету перед релігією й політичною владою феодального типу, схоластикою та догматичними авторитетами, запропонувавши їй нову систему цінностей, основану на розумі й рівності. Класичним утіленням нового, «юридичного світогляду» стала теорія природного права, що отримала згодом широке розповсюдження. Вона ґрунтувалася на визнанні всіх людей від природи рівними й наділеними природними правами, розумом і вільною волею [2, с. 117]. Методологічною основою юридичного

світогляду стає раціоналізм. «Нерозумному» феодализму протиставляється уявлення про майбутнє «розумне» суспільство. Саме суспільство мислилося як сукупність юридично рівних індивідів, поєднаних складними договірними відносинами, врегульованими та гарантованими нормами права. Юридичний світогляд завдає нищівного удару феодализму та його політико-правовим доктринам. У цей період розробляється нова раціоналістична теорія прав людини, в основу якої покладено концепцію суспільного договору як джерела права та правової основи держави й принцип поділу державної влади. Теорії суспільного договору починають складатися з XVII ст., наступне століття пропускає їх кризь призму концепції громадянського суспільства. Більшість філософів уважала, що на початковій стадії, у так званому природному стані, люди жили поза соціумом і володіли внаслідок цього необмеженими правами й абсолютною свободою. Однак вони дуже скоро зрозуміли, що така свобода їм не потрібна та що набагато вигідніше добровільно обмежити свої непомірні претензії, ніж розпочати «війну всіх проти всіх» (Т. Гоббс) [1]. Це призводить до того, що люди укладають суспільний договір і переходять від природного стану до громадянського. Так, Руссо вважав, що перехід у стан свободи передбачає, що кожен індивід відмовляється від прав, які раніше належали йому, замість цього, він набуває громадянських прав і свобод. «Кожен із нас віддає свою особистість і всю свою міць під верховне керівництво загальної волі, і ми разом приймаємо кожного члена як нероздільну частину цілого. Замість окремої особи кожного, хто домовляється, цей акт асоціації негайно створює моральне й колективне ціле ..., яке отримує шляхом цього самого акту свою єдність, своє загальне я, життя й волю. Ця громадська особистість складена шляхом поєднання всіх інших осіб, яка мала в колишній час назву цивільної общини, а тепер називається республікою або політичним тілом ... Щодо учасників вони колективно приймають ім'я народу, окремо називаються громадянами як учасники суверенної влади та підданими як підлеглі законам» [8, с. 13–14].

Класичні уявлення про права людини, які склалися в період буржуазних революцій, у подальшому отримали загальне конституційне визнання й розвиток. Закріплення того, що розумілося під принципами природного права в революційних деклараціях про незалежність, створення документально оформлених конституцій – усе це сприяло уявленню про право як першооснову суспільства. Законодавчий договір закріплено в таких законодавчих актах, як Декларація незалежності США 1776 р., Декларація прав людини та громадянина 1789 р., Більш про права 1791 р., конституції демократичних держав. Зокрема, в Декларації незалежності США говорилося: «Усі люди створені рівними й наділені їхнім Творцем певними невідчужуваними правами, до яких належать життя, свобода та прагнення до щастя. Для забезпечення цих прав людьми фундувалися уряди, що черпають свої законні повноваження зі згоди керованих» [5, с. 14–18]. І хоча в різних державах окремі положення трактувалися неоднаково, ідея прав людини як засобу захисту особи від державного свавілля й держави як знаряддя захисту прав людини залишалася незмінною.

На рубежі XIX–XX ст. нове неklasичне мислення подає нову картину прав людини. Неklasичне філософствування виражає тип філософствування, у рамках якого мислителі намагалися подолати раціоналістичні установки класики, вона формується насамперед як антитеза класичній, як певне «нове філософське мислення». Неklasичну філософію можна визначити як підхід до людини, орієнтований на домінування особливого над загальним, а проблем людського існування – над теоретико-пізнавальними проблемами. Тому вона змогла подолати логоцентризм, гносеологізм [3, с. 8].

Некласична картина відрізняється від попередньої класичної тим, що в протигу єдино істинної теорії прав людини допускається істинність інших теорій, при цьому передбачається, що в кожній із них міститься момент об'єктивно правильного знання. Альтернативне класичному, некласичне уявлення про права людини з'явилося під впливом процесів побудови основ соціалізму та колективізації, які виникли в суспільстві на рубежі XIX–XX ст. Революція 1917 року зруйнувала монархію, трансформувалися відносини держава-народ, озброївшись гаслом «диктатури пролетаріату». У країні формується авторитарний, а надалі й тоталітарний характер політичного режиму. Побудова основ соціалізму проходила в складній обстановці як усередині країни, цей період пов'язаний із реконструкцією народного господарства, соціалізацією засобів виробництва, колективізацією, так і на міжнародній арені. У всіх своїх аспектах і проявах (соціальних, економічних, політичних, духовних, моральних, побутових тощо) комуністична соціалізація засобів виробництва та самих виробників по суті й фактично означає деіндивідуалізацію, знеособлення, колективізацію, перетворення людини на масу, перетворення її в невивражений і позбавлений самостійності «будівельний матеріал» всеохоплюючої маси (класово політизованої та ідеологізованої «трудової маси»), «трудоючих мас», «трудового народу»), слухняний, безвольний і безправний «гвинтик» тоталітарної машини. Причому це в кращому випадку, а в гіршому випадку (за негативного класового маркування людини) вона підлягає знищенню як «ворог народу», ворог «трудоючих мас», є «табірним пилком» Гулагу. Такі, як відомо, логіка і практика насильницького процесу виникнення й утвердження реального соціалізму, які, по суті, залишаються в руслі й у рамках марксистської теорії шляхів, засобів і форм соціалізації й комунізації життя людей [6, с. 261].

Нова картина прав людини спрямована на те, що перед суспільством і державою постає завдання турбуватися про кожну окрему людину шляхом колективних зусиль, при цьому допускається плюралістичність в обґрунтуванні прав людини з погляду позицій різних філософсько-правових доктрин (марксисту, соціологічної юриспруденції, юридичного позитивізму, етатизму тощо). Некласична теорія не відкидає пояснень класичної моделі, а доповнює й розширює розуміння об'єкта. Права людини в рамках цієї теорії подаються із «зовнішніх» щодо індивіда позицій, як його можливості, які він набуває завдяки зусиллям інших суб'єктів. «У результаті громадянські й політичні права стали характеризуватися як способи огороження та захисту індивіда від сваволі держави, а соціально-економічні права визначалися як засіб отримання індивідом допомоги від держави» [9]. Соціально-економічні права поставили людину в залежність від державної влади, тобто відхилилися від первісної ідеї – захистити особистість від довільного розсуду держави. Як зазначає М. Шевцова, в рамках цієї теорії також можна говорити про теорію октройованих прав людини» [10]. Вона ставить акцент на правах громадянина, відкидаючи поняття природних, природжених прав людини. Людина стає засобом досягнення цілей, що стоять перед державою; вона має бути цілком підпорядкована владі, що не знає над собою сили закону, що утримує своє панування за допомогою насильства. Нова політична система поглинає особистість, обмежує її права і свободи в інтересах соціалістичної держави. Це – реалізація системостристого підходу в його крайньому вираженні; держава – пер-

вина; людина – об'єкт державного впливу. Ця теорія прав виражена в низці концепції правового статусу особистості, зокрема в концепції марксисту. Марксистська теорія заперечує природні права людини. Не існує прав людини взагалі, є буржуазні права і свободи, які охороняють приватну власність і дають змогу власникам засобів виробництва експлуатувати найману працю, є також права трудового народу в соціалістичній державі, що гарантують трудящим безкоштовне отримання від суспільства необхідних соціальних благ. Марксисту заперечує правову свободу і приватну власність як непотрібні класу найманих робітників і замінює їх зрівняльним розподілом усупільненого національного доходу. Отже, в радянський період цілі класи й верстви суспільства були позбавлені не лише політичних, а й невід'ємних цивільних прав, таких як право на життя, особисту недоторканність, власність. Були відкинута гарантії недоторканності особи, принцип презумпції невинуватості й багато інших. Наслідком цього стало нехтування загальнолюдських цінностей: принципу універсальності прав людини, загальної рівності, гідності особистості, справедливості, права на свободу особистий вибір і самовизначення, захист від свавілля влади [7, с. 89].

Ситуація в країнах Західної Європи й Америки також була не стабільна на початку XX ст., там вибухнула потужна криза, що змінилася економічною депресією, а в Європі набирали силу нацистський і фашистські режими. У цих умовах класичний підхід, пов'язаний із утвердженням вільної й сильної особистості, був уже неспроможний і вимагав критичної оцінки, оскільки практика наочно продемонструвала, що користування свободою може бути зовсім паралізовано недоліками матеріальних засобів. Тут суспільство вимагає, щоб держава взяла на себе значну частину соціальних функцій і надавала послуги соціально незахищеним верствам населення. У держави, у свою чергу, на соціально-економічні домагання індивідів виникає необхідність їх оформлення як юридичних прав. Під впливом таких обставин некласична картина перебудовує низку концепцій прав людини й насамперед ті, що обґрунтовували соціально-економічні права. Так, якщо цивільні та політичні права нею стали характеризуватися як способи огорожі й захисту індивіда від сваволі держави, то соціально-економічні права визначені як засіб отримання індивідом допомоги від держави. Якщо метою перше названо встановлення рівності можливостей, то другі націлювалися до зрівнювання результатів. Якщо цивільні й політичні права пов'язувалися з вимогами умов вільної самореалізації особистості, то соціально-економічні права ототожнювалися з можливостями володіння індивідом соціальними благами, які могли забезпечити йому існування, що відповідає людській гідності в рамках досягнутого суспільством рівня матеріального добробуту. Некласична теорія «поставила проблему прав людини в іншому ключі – як суспільного завдання, ввела в перелік новий клас прав – права, що породжуються спільними діями низки суб'єктів, і визнала ... істинними кілька пояснень прав» [9].

Отже, стає зрозумілим, якщо класична картина прав людини здійснюється в розвитку парадигми антропоцентризму, переконаності у винятковості людини, то некласична теорія поставила проблему прав людини в іншому ключі, де до переліку прав увійшли права, породжувані спільними діями низки суб'єктів, тобто індивід отримує можливість реалізувати права завдяки зусиллям інших суб'єктів, отримує опіку від держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. Київ: Дух і літера, 2000. 606 с.
2. Демиденко Г.Г. История учений о праве и государстве: курс лекций. 2-е изд., перераб. и доп. Харьков: Право, 2008. 432 с.
3. Капустіна Н.Б. Класичний і некласичний підходи у філософсько-правовому дослідженні феномену влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.12. Київ, 2005. 16 с.
4. Максимов С.И. Классическая и неклассическая модели осмысления правовой реальности в контексте коммуникативной парадигмы права. Правоведение. 2014. № 6. С. 41–54.

5. Международные акты о правах человека: сб. документов / сост. и авт. вступ. ст.: В.А. Карташкин, Е.А. Лукашева. Москва: Изд. группа Норма Инфра-М, 1998. С. 14–18.
6. Нерсесянц В.С. Философия права: учебник для вузов. Москва: Изд. группа Норма Инфра-М, 1997. 652 с.
7. Пуховська А.С. Еволюція розуміння прав людини в контексті юридичного позитивізму. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2013. Вип. 23. Ч. 1. Т. 1. С. 86–91.
8. Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права. Антология мировой философии: в 4 т. Москва: Мысль, 1970. Т. 2: Европейская философия от эпохи Возрождения по эпоху Просвещения / ред. коллегия: В.В. Соколов и др. 776 с.
9. Сунгуров А. Права человека и другие близкие понятия: подходы к пониманию. URL: <http://www.strategy-spb.ru/print.php?doc=296> (дата звернення: 15.01.2019).
10. Шевцова М.Н. Права человека: некоторые вопросы. Сибирский юридический вестник. 1999. № 4. С. 15–18.

УДК 340.01

КОНЦЕПЦІЯ «ЖИВОГО ПРАВА» ЄВГЕНА ЕРЛІХА THE CONCEPT OF “LIVING LAW” EUGEN EHRLICH

**Подковенко Т.О., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Тернопільський національний економічний університет**

**Фігун Н.І., магістр
Тернопільський національний економічний університет**

Стаття присвячена засновнику соціологічного напрямку в юриспруденції Євгену Ерліху. Підкреслюється важливість наукового проекту Ерліха для подальшого розвитку соціології права, розкриваються основні моменти розвитку його теорії, дається коротка характеристика проблематики цієї теорії. Особливий акцент зроблений на питаннях взаємозв'язку права і держави в соціолого-правовій перспективі, на ролі соціології права в процесах правозастосування.

Ключові слова: Ерліх, праворозуміння, правовий плюралізм, соціологія права, право, живе право, юриспруденція інтересів, соціальний порядок.

Статья посвящена основателю социологического направления в юриспруденции Евгению Эрлиху. Подчеркивается важность научного проекта Эрлиха для последующего развития социологии права, раскрываются основные моменты развития его теории, дается краткая характеристика проблематики этой теории. Особый акцент сделан на вопросах взаимосвязи права и государства в социолого-правовой перспективе.

Ключевые слова: Эрлих, правопонимание, правовой плюрализм, социология права, право, живое право, юриспруденция интересов, социальный порядок.

The article is devoted to the founder of the sociological direction in jurisprudence Eugene Ehrlich. The sociological concept of law has the greatest importance in the matter of identifying the connection of law with social relations among all existing concepts in the understanding of law. The sociological concept explores law as the result of the influence of social factors on the system of law norms and the reverse effect of this system on the satisfaction of people social needs. At the base of understanding the law in this concept lies the social nature of law, its influence on social order. Within the sociological approach to the law, the Eugene Ehrlich concept of “living law” reveals an innovative view of the world of law through society, reveals the special nature of law, his certainty by public relations.

E. Ehrlich's concept is based on the conviction that the law is located neither in the legal acts, nor in jurisprudence, nor in the legal process, but in the society itself. The right is disclosed in double order. In one, there are rules that are involved in the resolution of disputes, in the other – rules on which the daily human activities are carried out.

In his concept, E. Ehrlich argues that besides formally operating law, there is an independent social order that is formed spontaneously, based on the mutual agreement of the individual and collective. On his opinion, appearing in society conflicts are solved not so with the help of abstract legal rules, as in the specific circumstances of the participants themselves on the basis of the principle of justice.

In his sociology, the key is the concept of “living law” – the law in the action, in real life. Ehrlich does not insist on the opposition of official and social law and does not exclude the possibility of state law to acquire social power, to become a real call to action – “living law”. He speaks of the existence along with the law, which has already found its official reflection in the written law, “living” law, which, although not enshrined in the official norm, but acts alongside it, and also is the regulator of social relations.

Emphasizes the importance of the scientific project of Ehrlich for the further development of sociology of law, reveals the main points of development of his theory, gives a brief description of the problems of this theory. Particular emphasis is placed on the issues of the relationship between law and state in the sociological and legal perspective, on the role of law sociology in the processes of law enforcement.

Key words: Eugene Ehrlich, comprehension of law, legal pluralism, sociological theory in jurisprudence, law, living law, jurisprudence of interests, social order.

Постановка проблеми. Проблема розуміння права, його змістовного наповнення певними ціннісними характеристиками та його ролі у регулюванні суспільних відносин є однією з одвічних. Не одне покоління філософів, політологів, соціологів і правників у всьому світі протягом тривалої історії людства намагалися сформулювати єдиний підхід до розуміння права, дати відповіді на питання щодо його сутності, можливостей у вирішенні конфліктів і формування того простору свободи, який необхідний кожному, щоб відбутися як особистість – повноправний і повноцін-

ний член суспільства, здатний приймати рішення, розуміти наслідки своїх дій і нести відповідальність за них.

Сучасний плюралізм праворозуміння, який є основою філософського підходу до розуміння права і методологічним підґрунтям загальнотеоретичної юриспруденції, створює реальні можливості для адекватного відображення правової реальності, формування правової культури сучасного суспільства. Визначення права, розроблене в рамках того або іншого типу праворозуміння, є основою для формування правової теорії і подальшого розвитку